

Marc van der Zwet
ontwerper Copijn Tuin- en
Landschapsarchitecten

Ontwerp begraafplaats
De Akker in Bunschoten.

Iedereen kent het ritueel van begraven. Maar kent iedereen ook het ritueel van herinneren? Het schoonmaken van het graf en in de stilte weer afscheid nemen met "Zo, ze ligt er weer mooi bij....."

Ritueel landschap

In Nederland is een grote verscheidenheid ontstaan in het ritueel van begraven. Er is meer ruimte voor nabestaanden in de vorm van de begrafenis. Is de dood het einde van het leven: de begrafenis is ook een viering van het leven. Wat betekent deze nieuwe houding ten opzichte van de dood voor het ritueel van begraven, en daarmee voor de verschijningsvorm van een begraafplaats? Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten laat zien op welke manier het ritueel van begraven bij het ontwerpen aan begraafplaatsen tot uitdrukking komt.

RITUELEN

Het landschap ontleent zijn herkenbaarheid aan rituelen en gebruik. De boer die de polderklei win-

terklaar ploegt, de loonwerker die in oktober de berm sloot schouwt of de bollenboer die de tulpenbollen bedekt met stro. De dagelijkse filerijder die breed asfalt afdwingt of de altijd maar kuilengraverende recreant op het Noordzeestrand.

Begraafplaatsen zijn bijzondere opgaven in de landschapsarchitectuur. Vrijwel alle facetten van het vakgebied spelen een rol in het ontwerpproces en de realisatie. Beplantingen, bodemopbouw, techniek, afwatering en het creëren van een bijzondere plek. Als ontwerp bureau heb je veel ruimte om de ontwerp opgave van een nieuwe begraafplaats aan te scherpen.

Ontwerpen is niet hetzelfde als het hebben van een goed idee. Ontwerpen is een zoektocht naar

de balans tussen harmonie en contrast in beeld en materiaalgebruik. Een balans tussen de beslotenheid van een volgroeide beplanting en de lichtheid van water en gras. Grote bruine beuken geven donkere en zonlicht op het gazon geeft helderheid.

De basis van het ontwerp vormt het gebruik van een begraafplaats. Functionaliteit heeft een technische, cijfermatige kant met hoeveelheden en eisen. Bijvoorbeeld het aantal graven en inlagen, drooglegging en ontsluiting en de ruimte voor maaien en snoeien. Functionaliteit heeft ook een zachte, emotionele kant: de bezoekers van de begraafplaats. Een plan dat alleen wordt bedacht vanuit de cijfermatige kant is zelden een goed ontwerp. Een ontwerp dat alleen is gebaseerd op emotie en beeld is veelal ondoelmatig.

Voor het functioneren van een begraafplaats is een logische ordening van de verschillende delen met een heldere routing belangrijk. Een poort accentueert de entree van de begraafplaats en er is ruimte voor ontvangst. Met brede paden is de begrafenisstoet zo breed als mensen willen. Het geluid van grind, knisperend onder de schoenen, hoort bij het ritueel van de begrafenisstoet en zorgt dat men zich niet alleen waant. Markante bomen - in groeiwijze, kleur, bloei en geur - staan prominent langs de route over de begraafplaats. De majestueuze

paardenkastanje aan het einde van de zichtlijn, de duisternis van een lindelaan en het silhouet van ijle populieren aan de einder. Een begraafplaats krijgt verschillende, herkenbare plekken, maar wel zodanig dat een samenhangend geheel ontstaat.

GRACIAS A LA VIDA

Vanaf het begin van de 19e eeuw mocht in Nederland vanuit hygiënische overwegingen niet meer in of rondom kerken worden begraven. Overheden legden nieuwe begraafplaatsen aan, veelal aan de rand van een stad. Er werd gebruik gemaakt van de hoger gelegen stadswallen die met de Vestingwet konden worden ontmanteld. Andere begraafplaatsen kregen een plek in de stadsrand met grootschalige ophogingen. Met deze nieuwe begraafplaatsen werd de dood ogenschijnlijk de stad uitgebannen. Het werden verstilde plekken, introvert, omgeven door hekken met een wekelijks gepland bezoek op zondagmiddag.

In de huidige begrafeniscultuur gaat rouw steeds vaker gepaard met de vreugde van het leven. Men heeft verdriet omdat iemand er niet meer is en de toekomst zo anders wordt. Maar men is dankbaar voor het samen geleefde leven en de herinneringen. Gracias a la vida!

Wij pleiten voor meer openheid van begraafplaatsen omdat de dood nu eenmaal onlosmakelijk met

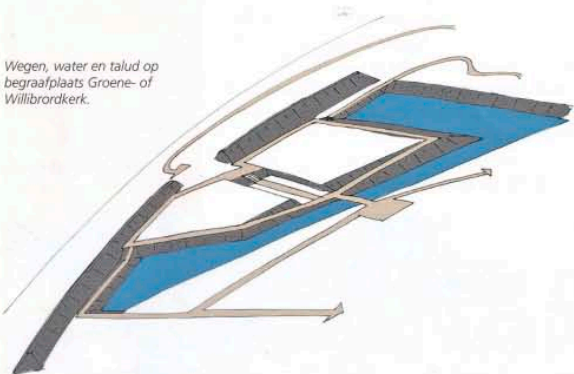
Ruimte en licht op
begraafplaats De Akker in
Bunschoten.

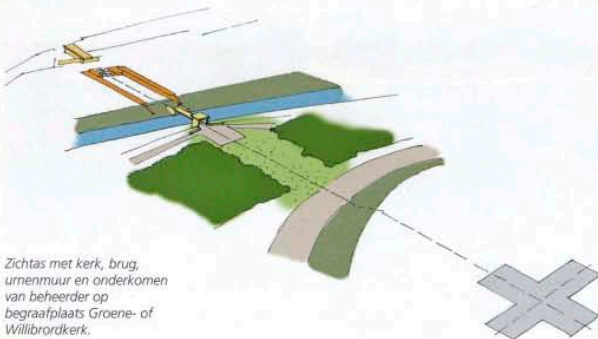
Begraafplaats Groene- of Willibrordkerk in Oegstgeest.

Wegen, water en talud op begraafplaats Groene- of Willibrordkerk.

Zichtas met kerk, brug, urnenmuur en onderkomen van beheerder op begraafplaats Groene- of Willibrordkerk.

het leven is verbonden. Het begraven en het herinneren mag een plek zijn die zichtbaar is, verbonden met stad en landschap.

BEGRAAFPLAATS BUNSCHOTEN-SPAKENBURG

In het ontwerp van Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten voor de nieuwe gemeentelijke begraafplaats De Akker is het begrafenisritueel herkenbaar geworden in de vormgeving. Er is een duidelijke entree waar mensen zich verzamelen voor de begrafenis. Er is een brede poort met een openstaand hek. Met brede paden en zicht op het omringende landschap gaat de stoet naar het midden van de begraafplaats. Terugkijkend ziet men een aantal kerken van het dorp. Van daaruit loopt de stoet over gebogen paden met een flauwe helling naar de grafvelden. Met een forse beplanting in de randen is er beslotenheid – gewenst voor het moment van begraven.

De meeste begraafplaatsen in West- en Noord-Nederland worden met zand opgehoogd. Wij stelden voor om de grondwaterstand ruim een meter te verlagen. Hiermee sloegen we drie vliegen in één klap. Eén: we maakten gebruik van het onderliggende zand van het Veluwemassief en bespaarden hiermee de aanvoer van 50.000 m³ zand. Twee: door deze peilverlaging hoefden alleen de grafvelden een meter te worden verhoogd. In het midden van de begraafplaats sta je nog steeds op het niveau van het oorspronkelijke landschap. Drie: met de hierdoor ontstane kleine polder, omgeven door smalle dijken beplant met koningslindes, maakten we een ruimtelijke schil om de begraafplaats. De begraafplaats is hierdoor onderdeel van het omringende weidelandschap geworden. Het is interessant om een begraafplaats als park te gebruiken, ook al stuit dit nogal eens op verzet van de beheerder en omwonenden. Voorwaarde is dat de begrenzing van de begraafplaats duidelijk is waardoor bezoekers hun gedrag aanpassen. De nieuwe begraafplaats, die vijf hectare groot is, vormt inmiddels een herkenbaar groen element in de oostelijke dorpsrand en voegt zich soepel naar de maat en schaalgrootte van het dorp en het landschap.

BEGRAAFPLAATS OEGSTGEEST

Voor de nieuwe uitbreiding van de Groene- of Willibrordkerk zijn bovenstaande principes op een andere manier uitgewerkt. In een centrale zichtas naar de kerk is de uitbreiding gevonden op een voormalig weiland langs de A44 in de oksel van een te renoveren populierenbos. Met als basis de zichtlijn is een compositie ontworpen van drie bebouwde

elementen: het onderkomen van de beheerder, de besloten gelegen urnenmuur en een monumentale toegangsbrug met poort. Met een hek dat overdag openstaat en sluit als het donker wordt. De route naar de begraafplaats gaat langs de rand van het bos over brede paden naar de toegangsbrug. De openheid van de begraafplaats wordt versterkt door een brede waterpartij. Vanaf de begraafplaats – die als een bastion wordt omgeven door water en zich opent naar het landschap – heeft men in de stilte door de aangelegde geluidskering zicht op de monumentale kerk.

HERDENKEN EN ZINTUIGEN

Openheid is mooi, maar herinneren en herdenken vraagt ook om beslotenheid en stilte. Op welke manier herinnert de nabestaande zich de begrafenis? In onze hersenen is geur nauw verbonden met het geheugen. Bij emotionele gebeurtenissen lijken onze zintuigen op scherp te staan. Vaak herinnert zich een nabestaande de begrafenis nog aan de bloei van bomen of de geur van bloemen. Of aan het geluid van vogels die de stilte versterken. Vandaar dat we begraafplaatsen altijd voorzien van een rijke beplanting. We koesteren bij renovatieplannen oude bomen en geven bij nieuwe begraafplaatsen ruimte aan bomen om tot monumentale wasdom te komen.

Ritueel landschap met kuilen in het Noordzeestrand.

Een begrafenis is veelal het einde van een hectische periode met emoties, geregel en het delen van herinneringen. Na de begrafenis is er ruimte voor opluchting. Op begraafplaatsen gebruiken we water als spiegel van de lucht. We willen de wolken langs de lucht zien jagen met de wind door de haren. We willen een zichtbare horizon, als metafoor van het oneindige leven. We willen de wind door de bomen en het riet horen ruisen.

Voor Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten is het belangrijk nabestaanden ruimte te geven voor het ritueel van begraven. We bieden houvast met een heldere routing, brede paden en perspectief. We geven ruimte met de zichtbare horizon en de lucht die met de weersomstandigheden mee verandert. Door verbeeldingskracht raken we het wezen aan van een begraafplaats. Met ontwerpen geven we vorm aan het ritueel van begraven.

Ruimte voor bruine-beuken op begraafplaats De Groene Steeg in Leiden.

